

Het antwoord dat zijn wij

Antwoord; op welke vraag?

Daar zitten we dan. We worden hard geconfronteerd met wat we tijden konden zien aankomen. Kerken die gesloten moeten worden bij gebrek aan gemeenteleden. Een verassing kon het niet zijn, maar dat is het desondanks voor velen nog wel. En ook als het geen verassing is, raakt het ons niet minder hard. Vandaar avonden als deze, waar we ons vertwijfeld afvragen wat het antwoord van de kerk moet zijn. Als een winkelier die zich afvraagt hoe hij de omzet kan verbeteren om een faillissement te voorkomen; een nieuw assortiment om nieuwe klanten te trekken of reclame maken om oude klanten terug te winnen. Is dat wat de kerk moet doen? De boodschap veranderen of mooier verpakken. Is de kerk wel vergelijkbaar met een winkel?

Verwacht van mij vanavond geen antwoord. Als iemand het antwoord wist, dan zaten we hier niet; dan hadden we daar al lang naar gehandeld en zouden de kerken vol zijn in plaats van leeg. Of is dat niet zo? Weten we wel wat er aan de hand is, maar durven we het elkaar niet te bekennen en daar naar te handelen? Zoals de jonge man die Christus vroeg: ‘wat moet ik doen om het eeuwige leven te beërven’, waarop Christus hem leerde de geboden en profeten te onderhouden. Maar dat deed hij al, zei hij, van jongs af aan. Waarop Christus hem zei: ‘Geef uw goed aan de armen en kom hier en volg mij.’ Dat kon hij niet, want hij was zeer rijk. Is dat ons probleem. Het is een lijn die de Paus nu lijkt te volgen. Maar of dat een afdoende antwoord is op de juiste vraag? Wisten we het maar. Maar zelfs daarover zijn we niet zeker. We kunnen elkaar vanavond dan ook vooral helpen bij het vinden van de vragen waar we een antwoord op moeten geven.

Een seculiere wereld wat is dat?

Of de kerk nu een winkel is of niet, zeker is dat ze in een business zit waar steeds minder vraag naar is. Dat is de essentie van secularisatie; dat alles, de mens, de aarde, het al, verklaard worden uit zichzelf, als natuurwetmatigheid, als biologisch en genetisch proces of als sociologische dynamiek. Een wereld die verklaard en begrepen wordt door zintuiglijk waarneming, rationele analyse en verstandelijke verklaring, zonder dat daarvoor een beroep gedaan hoeft te worden op God of ander metafysische –bovennatuurlijke- oorzaken en processen. De enige realiteit in de seculiere wereld is de zintuiglijk waarneembare werkelijkheid die blijkt uit waarneming, onderzoek, bewijs of rationele verklaring.

Die wereld is in zichzelf besloten. Geboorte is het begin van de realiteit en de dood het einde. Wat daartussen ligt, is geschiedenis; wat is gebeurd, zonder betekenis of zin. Liefde, betrokkenheid, de plaats van de mens in de natuur; het is alles verklaarbaar als natuurlijk, genetisch, biologisch of sociologisch proces, zonder dat daar God aan te pas komt. Een geloofde realiteit, met God als oorzaak, gezag en traditie als bewijs, en zin en bestemming als dynamiek, hebben daarin geen plaats meer. Of God bestaat, is zelfs geen punt van controverse, maar een irrelevantie. God is niet nodig als verklaring en dan geldt dat als er een simpele verklaring is, je geen moeilijke moet zoeken. Tegenover het: *jullie geloven* wordt trots het: *wij weten* gesteld. Geloof mag. Wie aan wat er gebeurd ook nog zin wil geven, moet het zelf weten. Dat is privé zaak; maar in het gemeenschappelijke openbare leven geldt nog alleen het seculiere mensbeeld, want daar kun je immers niet over twisten: iedere bewering is controleerbaar, bewijsbaar en verklaarbaar.

We moeten als protestanten niet beteuterd kijken bij die seculiere wereld. Wij hebben zelf aan de wieg daarvan gestaan. De Reformatie is voortgekomen uit en katalysator geweest van de houding waarbij het leergezag en de overgeleverde waarheid van de kerk overboord werden gezet, om nog alleen het geloof, de Bijbel (sola fide, sola scriptura) en verstandelijk begrip, als geloofsrealiteit over te houden. Die houding stopt echter niet voor Bijbel en geloof. Uiteindelijk wordt alle zekerheid in twijfel getrokken, op die ene zekerheid na: ik denk, dus ik ben (cogito, ergo sum). De reformatie eet de eigen kinderen op en wij zitten er mee.

If it is to be, it's up to me

Moeten we dat laten gebeuren en ons daaraan aanpassen? Gaat het vooral om het eigen geloof om dat te behouden en verder te wachten op een wonder, in de overtuiging dat secularisatie iets is van West-Europa terwijl de kerk elders groeit? Immers, ooit eerder werd Europa vanuit Ierland ook opnieuw gekerstend, toen na de volksverhuizingen het christendom vrijwel verdwenen was. Of is onze taak meer dan alleen het eigen geloof behouden; gaat het er ook om Europa voor het geloof te behouden.

Waar staan we, in termen van het evangelie? Is West-Europa inmiddels als de stad die Christus zijn discipelen in Matteüs beschrijft als hij ze uitzendt? De stad die niet openstaat voor de boodschap en waarvan men ook het stof van de voeten moet afschudden. Of ligt het aan ons? Falen wij, bij gebrek aan de juiste woorden, in onze opdracht: 'predik alle volken'. Of erger? Is ons geloof inmiddels als de olijfboom die geen vrucht meer draagt; die wellicht nog een keer extra verzorging krijgt, maar die zal worden uitgerukt als het niet beter gaat.

Niets wijst erop dat Europa niet open zou staan voor het evangelie. Het hele leven hier berust nog op waarden die ontleent zijn aan het christendom; en men hecht eraan. Uit onderzoek blijkt dat de zorg om de naaste nog onverminderd groot is, ondanks de secularisering. Dus moet het aan de prediking liggen of aan de gebrekkige vruchtbaarheid van ons geloof. En als dat het is, is er dan een kerkhervorming nodig of een geloofsverandering? Ik weet niet of het allemaal veel verschil maakt. Er is alleen verschil voor wie meent dat alleen het eigen geloof telt en niet of we het ook uitdragen. Wie daarentegen meent dat geloven mede betekent geloof uitdragen en vruchtbaar zijn, die zal met mij menen dat het niet aan ons mag liggen dat velen in deze tijd de weg kwijt raken. Dat is niet een verantwoordelijkheid van de kerk, maar van ons. Geloof loopt niet via de kerk. Daar ging het in de reformatie al om. De kerk is afgeleid van mensen die geloven; niet andersom. Als het dan ook mis is, moeten we de fout niet bij de kerk zoeken, maar bij ons zelf.

Versta mij wel, die kerk is nodig: om samen God te eren, om elkaar vast te houden en te bevestigen, om daar werkzaam te zijn waar ieder afzonderlijk machteloos zou staan. En in een gesecculariseerde wereld is de kerk hard nodig om elkaar te verstevigen, toe te rusten en te wapenen. Geloven doe je niet alleen, daar hebben we elkaar bij nodig. Al helemaal in een tijd van secularisatie. Want het is moeilijk om vast te houden aan iets waarvan iedereen om je heen ontkent dat het er is. Dan ga je uiteindelijk ook zelf denken dat het een hersenschim is. Als we dan ook de kerk niet gaande houden, is er geen hoop meer; dan dooft het geloof.

De secularisatie is echter ieders verantwoordelijkheid. *"If it is to be, it's up to me"* zeggen de Amerikanen -als het moet, is het aan mij om te doen. Wij zullen een antwoord moeten vinden. Daarbij hebben we één zekerheid die we iedere zondag herhalen. *'Onze hulp is in de naam des Here, die hemel en aarde geschapen heeft en die niet laat varen het werk dat zijn hand begon.'* We staan er niet alleen voor en het hangt uiteindelijk ook niet van ons af. Wij zitten niet in een wegwijnende business. De boodschap heeft relevantie en er bestaat vraag naar.

Maar we moeten geen illusie hebben. De kerk is niet meer de kerk van keizer Constantijn; de triomferende meerderheid. We zijn in Europa terug bij af. Zoals 17 eeuwen geleden, omvat de

christelijke gemeente straks nog hooguit 10% van de bevolking. Is dat erg? Moet de kerk wel de hele bevolking willen omvatten? Is de gemeente van Christus niet per definitie klein? Het zijn vragen die al speelden ten tijde van Augustinus. Zijn we een volkskerk of een geestelijke elite? Diens antwoord is ook nog steeds geldig. Het gaat om een boodschap van genade en bevrijding voor mensen die tekort schieten en knel zitten. Het oordeel over wie erbij horen is niet aan ons. We mogen geen genoeg nemen met een klein clubje vaste kerkgangers. De boodschap richt zich tot iedereen en die boodschap hebben wij uit te dragen; ga heen en predik alle volken. Blijft dus de vraag hoe we die boodschap in onze tijd meer aansprekend en relevant kunnen maken. Hoe verwoorden we de boodschap in een wereld die daar niet op zit te wachten. We hebben de Bijbel in alle talen vertaald, maar het lukt niet om zelfgenoegzame mensen de boodschap te vertellen in hen aansprekende taal, die aansluit bij hun existentiële vragen. Dat is een eerste opdracht.

Seculier weten is ook geloven

Daarvoor moeten we ons ontdoen van het beeld dat er een fundamentele tegenstelling is tussen het seculiere denken en geloven. Dat klinkt van beide zijde. Seculier denken stelt het eigen natuurkundig, wetenschappelijk denken als neutrale, objectieve, algemeen geldige waarheid tegenover geloof als bijzondere, subjectieve waarheid. Uit de kerken klinkt het omgekeerde; dat er een fundamenteel verschil is tussen geloof in een niet-materiële bovennatuurlijke waarheid en niet-geloven.

Er is echter geen fundamenteel verschil. Seculier weten is ook gewoon geloven; het geloof dat er geen werkelijkheid is buiten hetgeen zintuiglijk waarneembaar is en verstandelijk verklaarbaar. Die veronderstelling is niet bewijsbaar en berust evenzeer op geloof als de zekerheid dat er wel meer werkelijkheid is, dan we met onze zintuigen kunnen waarnemen. Het is niet anders dan bij een blindgeborene die ontkent dat er licht, kleur, lucht en wolken zijn. Hij ziet ze niet en dus bestaan ze niet. Hij zal het bestaan daarvan op gezag van anderen moeten aannemen die hem vertellen dat hij een zintuig mist: het gezicht. En neem het uitgangspunt dat de werkelijkheid verstandelijk begrijpbaar en verklaarbaar is. Het gaat er blindelings van uit dat ons verstand, het absolute einde is; dat het volmaakt is. Anders zou men moeten aanvaarden dat er dingen zijn die we niet begrijpen en die we niet kunnen begrijpen. Als je dan ziet hoe kwetsbaar dat verstand is en hoe vatbaar voor wanen en verstoringen, dan lijkt het uitgangspunt dat ons verstand de standaard is waaraan we kunnen meten wat waar is en echt, toch enigszins twijfelachtig.

Zowel het uitgangspunt dat er geen werkelijkheid is dan die we met onze zintuigen waarneemen en met ons verstand begrijpen, als het uitgangspunt dat er meer is, berusten op geloof. Het zijn existentiële uitgangspunten die men niet kan zien of bewijzen. De overtuiging dat leven geen diepere zin heeft dan een biologische, is evenzeer een kwestie van geloof als de zekerheid dat dit wel zo is; de erkenning dat er een God is en een werkelijkheid achter de tastbare, rationele realiteit berust evenzeer op geloof als de ontkenning daarvan. Geen van die uitgangspunten kan de eigen juistheid bewijzen, of de onjuistheid van het tegengestelde uitgangspunt; het gaat in beide gevallen om geloofsuitgangspunten. Secularisatie is daarom niet: verdwijnen van geloof, maar: veranderen van geloof.

Uit de verdediging

Pas als we dat tot ons door laten dringen, wordt een volwaardige discussie mogelijk. En die discussie is nodig. Anders zullen kerken steeds verder leeglopen. We zullen ieder afzonderlijk en gezamenlijk als kerk mensen duidelijk moeten maken dat die secularisering ook een geloof is en een doodlopend geloof is; letterlijk en figuurlijk. Maar anderen op die wijze aanspreken,

daar zijn wij helemaal niet op voorbereid. Daar is de prediking binnen de kerken ook niet op ingericht.

De uiteenzetting met het seculiere denken blijft vaak beperkt tot een discussie over schepping en wonderen en blijft dan vastzitten in de tegenstelling geloof of wetenschap; bijbelgezag of gezag van het bewijs. Maar daar hoeft het niet op vast te zitten. Geloof is een dimensie die wordt toegevoegd aan de tastbare werkelijkheid; niet een die daarmee in tegenspraak staat. Wonderen ze gebeuren nog steeds, maar wellicht niet in de zin zoals ze beschreven werden in een wereld die daar ontvankelijker voor was. De uiteenzetting met het seculiere denken zal moeten gaan over de vraag welke van de twee geloven mensen meer perspectief biedt en een meer bevredigend antwoord op existentiële vragen en nood waar mensen mee zitten. En dat is geen wetenschappelijk debat, maar moet blijken uit de keuze van mensen.

We hebben de Bijbelse boodschap in de afgelopen eeuw gesproken in een samenleving waarvan het grootste deel van de bevolking zich tot veertig jaren geleden tot een kerk rekende. De prediking was erop gericht om mensen in hun geloof te bevestigen; om vragen over de wereld te duiden en om verschillen tussen kerken uit te leggen. Het richtte zich op mensen in de kerk, op hun vragen, op hun verwarring en hun behoefte aan gemeenschap. Het bond mensen in de kerk, maar deed veel meer mensen de kerk verlaten; te veel. Soms uit boosheid, maar veel vaker omdat ze de kerk als plicht zagen en niet als verrijking, omdat ze er geen antwoord meer kregen op hun vragen, hun zorgen en de levenskeuzen waar zij voor stonden.

Zie het niet als verwijt, maar als vaststelling. We hebben voor alles de gemeente bijeen willen houden en de afkalving willen tegen gaan. Maar wie het leven wil behouden zal het verliezen. Dat geldt ook hier. Want we kunnen misschien de uittocht iets afremmen, maar dan blijft nog steeds dat de gemeenteleden steeds ouder worden en dat de gemeente langzaam uitsterft. Willen we verder, dan zullen we ons ook moeten richten op de vragen, zorgen en onzekerheden in de samenleving. Als kerk, maar vooral als individuele gelovigen. Niet met de pretentie dat het christelijk geloof het enige antwoord heeft; hooguit met de pretentie dat het antwoorden heeft die mensen verder helpen. Het gaat erom mensen te helpen de vragen, zorgen en onzekerheden waar zij mee zitten te laten zien, en ze te wijzen op antwoorden die relevant kunnen zijn en perspectief bieden.

De verlichting maakt de belofte niet waar van vooruitgang, steeds meer begrip en verdraagzaamheid. Steeds meer mensen leven met een beeld dat alles moet kunnen en dat de zin van het leven is gelegen in geluk en welzijn. Dat men zich bij de feiten moet neerleggen, en dat we natuurwetmatig, genetisch en sociaal gedetermineerd zijn. Het leidt tot vertwijfeling. Wie niet gelukkig is, heeft immers gefaald. Denk niet dat het seculiere denken mensen meer vrijheid geeft en toleranter is. Het tegendeel is waar. Bij alle maatschappelijke en geestelijke veranderingen worden mensen zo steeds meer op zichzelf teruggeworpen. Ieder kan meer, is minder afhankelijk van anderen; maar betrouwbaarheid, cohesie en solidariteit nemen ook af. Dan verwordt wat vrijheid heet tot afhankelijkheid van onzekerheid; en dat is de meest naargeestige afhankelijkheid die er is. Het seculier mensbeeld biedt ook geen antwoord op vragen over de plaats van de mens in gemeenschap met anderen. Bij het uitgangspunt; ik ben omdat ik denk, gaat het alleen om mij. Stel daar tegenover een uitgangspunt als; ik ben, omdat wij zijn, dat veel Afrikanen hanteren, en men ziet wat het eerste uitgangspunt te kort komt.

Let wel, het is vaak eenvoudig om de tekortkomingen en tegenspraken bij anderen te zien. Het eigen geloof kent die ook en men zal daar op aangesproken worden. De meest in het oog lopende tegenspraak in het christelijk geloof is wellicht die tussen de uitgangspunten God is goed, God is almachtig, Christus is liefde, en de werkelijkheid van het kwaad dat in de wereld is, het verdriet, de ziekte, armoede en ellende. Maar het seculier denken heeft daar geen betere duiding voor; het heeft helemaal geen duiding, het kan alleen maar verklaren. Maar juist om-

dat het Christelijk geloof stelt dat het niet om feiten gaat, maar om de bedoeling en duiding van die feiten, zal het een antwoord moeten hebben.

Het gaat om de boodschap, maar daarbij is niet alleen discussie van belang, maar ook om wat kerken als gemeenschap bieden. Dat is vaak niet veel en het beantwoordt nog te vaak aan de beelden die degenen die de kerk verlaten hebben, daarvan nog hebben. Ook als het niet terecht is, wordt het wel zo ervaren. Denk niet dat de uittocht uit de kerken vooral een zaak van de steden is. De Christelijke kerk is opgekomen in de steden; als die steden verloren gaan voor het geloof, blijft er op den duur weinig behouden. Misschien moeten we ons meer laten leiden door die eerste christengemeenten, toen er nog geen grote eenheidskerken waren, maar een veelkleurige verscheidenheid van groepen die zich ontwikkelde in een eigen omgeving. Zie hoe nieuwe geestelijke bewegingen mensen binden. Niet door een intellectueel aansprekende boodschap, maar door het gevoel een thuis te bieden, waar men zich fysiek, gevoelsmatig en geestelijk geborgen voelt en waar men bij wil horen. De meeste mensen worden niet gegrepen door een boodschap alleen, maar door mensen en gemeenschap.

Tot besluit

Het voorgaande is een aanzet voor een discussie. Het betekent niet dat we nu als Jehova getuigen of Mormonen de straat op moeten de huizen langs. Maar het is wel mijn overtuiging dat we de uiteenzetting met het seculier denken aan moeten en dat de gemeente ook in de prediking daarvoor moet worden toegerust. De preek is bovendien een vorm die vooral binnen de kerk aanspreekt -en daar beslist ook niet altijd-, maar daarbuiten niet. Het gaat om debat met andersdenkenden, om wat we doen en om wat we zijn. Christus overtuigde de Samaritaanse vrouw niet met zijn antwoorden, maar doordat hij de vragen blootlegde waar zij mee zat en daar een meer bevredigend antwoord op bood. Zo zullen ook wij de boodschap aansprekend en relevant moeten maken en als kerk een thuis bieden.

Dank u